

Caspar Janssen loopt een jaar lang door Nederland en brengt al doende het landschap in kaart, en daarmee de planten, dieren, mensen en kwesties van het Nederlandse land.

Caspar loopt

Foto Renate Beense

Onbedoeld

Aflevering 266: langs wat je ook wel de **Nederlandse rotskust** zou kunnen noemen, vol onbedoelde natuur.

Over de Brielse Maasdijk, langs het Hartelkanaal, vanaf Spijkenisse. Links en rechts water, het ondoorgroendelijke web van waterwegen rond Rotterdam. Aan de overkant van het Hartelkanaal is het al even ondoorgroendelijke raderwerk van de economie volop in bedrijf. De Botlek, de terminals, de chemiehaven, de distributiecentra. Daar raast het vrachtverkeer over de A15, 24 uur per dag. Alles gaat goed, zolang er ieder jaar iets bij komt. Dat ik daar iets destructiefs in zie, zegt vermoedelijk vooral iets over mij.

Hier op de dijk, in dit niemandsland, is het tamelijk stil. Typisch zo'n plek voor onbedoelde natuur, zegt Remko Andeweg, stadsbotanicus bij Bureau Stadsnatuur in Rotterdam, met wie ik oploop. Af en toe dalen we af tot op de basaltblokken van de glooiing naar het water. 'Ik noem dit de Hollandse rotskust', zegt hij. 'Je loopt een paar kilometer en je vindt altijd wat leuks. Door mensen gemaakt landschap, maar vol met natuur.'

Het Hartelkanaal

Het Hartelkanaal werd in de jaren negentig gegraven als zoetwaterverbinding met de Maasvlakte. Maar in de jaren negentig werd de dam op de Maasvlakte doorgraven en werd dit een stromende, brakke getijdevaart, die in verbinding staat met zee. Andeweg: 'Als je doorloopt tot aan de Maasvlakte, zie je op een gegeven moment zee-wier.'

Nu wijst Andeweg, al balancerend op de basaltblokken, op klein glaskruid. Twintig jaar geleden nog bijzonder, een van die zuidelijke soorten die in beweging is, op weg naar het Noorden. 'Vroeger was de plant gebonden aan muren. Maar tegenwoordig vind je 'm op de gekste plekken.'

Datzelfde geldt, even later, voor tongvaren. Vroeger een curiositeit, nu wijdverbreid. 'De natuur is zo amoreel als de pest', zegt Andeweg, 'die grijpt gewoon zijn kansen. Ook in een landschap dat wij niet als mooi of natuurlijk beschouwen.' Dat geldt overigens ook voor de reuzenbalsemien, een minder geliefde exoot, die ik al sinds de Biesbosch, de getijdewateren volgend, overal zie.

De eerste resten van door meeuwen gegeten krabben, nog wat planten, de wilde hop, de pijpbloem. De kerkklokken van Heenvliet en Geervliet luiden, er vallen druppels, er is onweer voorspeld. We draaien maar eens om.

Caspar Janssen

Boeken

RECONSTRUCTIE DE VOLKSTUIN VAN JAN WOLKERS

De tuin van Jan Wolkers' ouderlijk huis telde één rijtje dahlia's. Dus toen de schrijver een volkstuin kreeg, **werkte hij als een bezetene** aan zijn versie van het paradijs.

Door **Onno Blom**

Tarzan in Amsterdam

Hoera! Spitten, schoffelen en groente kweken.' Dat noteerde Jan Wolkers op vrijdag 8 december 1972 in zijn dagboek nadat hij van het bestuur van de Amsterdamse Volkstuinvereniging Amstelglorie had gehoord dat tuintje 294 aan hem was toegewezen.

Vanaf zijn prilste jeugd droomde Wolkers van een eigen tuin – en, 47 jaar oud, had hij er één. Zijn oerbeeld van de tuin was ontstaan toen hij als jongen van een jaar of 4 een blik wierp in de tuin van de buurvrouw van zijn geboortehuis, Deutzstraat 7 in Oegstgeest. Vergeleken bij het grijs geschoffelde tuintje van zijn vader – waarin alleen een kaarsrecht rijtje dahlia's stond – zag hij aan gene zijde van het hek een groene weelde van scheuten, stengels, bladeren en ranken.

'De sappige glazige stelen van de springbalsemien', schreef Wolkers in het essay *Flora's Favourite*, 'doorschijnend rood, alsof ze met grenadine gevuld zijn, de ruigte van de hop die de guldenroede bij elkaar snoert, ridder-sporen die oprijzen met een pagode van lichtgroene bladeren, de dikke stengels van de Japanse duizendknoop met fijne rode streepjes alsof ze uit rabarbermoes geperst zijn. Dat beeld van structuren en schaduwrijk wemelende kleurschakeringen ligt in mijn geheugen opgeslagen, stralend vereeuwigd als op een glasschilderij.'

Nadat Jan als jongen door zijn oom

Hendrik was meegenomen naar de Hortus botanicus in Leiden, de plantentuin van de Leidse Universiteit, was hij wild van opwinding geworden. Daarna richtte Jan achter in de tuin van zijn vader, tegen de brandgang met de zwarte sintels aan, een eigen tuintje in waar de natuur wél welig mocht tieren. 'De kleine Hortus' noemde oom Hendrik dat spottend.

De natuur is voor Wolkers altijd verschrikkelijk belangrijk geweest. Dáár kon hij als jongen de harde hand van zijn vader en de benauwenis van het grote, gereformeerde gezin ontvluchten. Hij zwierf eindeloos door de polders en de bossen rond Oegstgeest om zijn angsten te bezweren. Toen hij eenmaal besloten had beeldend kunstenaar te worden – en een tegenwereld tegen de zwarte, gereformeerde wereld te scheppen – diende de natuur als zijn grootste inspiratiebron.

In de zomer van 1969 huurde Wolkers, samen met zijn derde vrouw, Karina

Gnirrep, voor het eerst een paar weken een bakstenen huisje op Texel in de schaduw van de vuurtoren. Daar ervoer hij voor het eerst dat hij in de natuur – met uitzicht op de sprookjesachtige Eierlandse duinen – ook heel goed kon schrijven. Hij zette in die 'summer of love' op Texel in een paar weken de eerste helft van *Turks fruit* op papier.

Dus toen Wolkers op een van zijn wandelingen met Karina vanaf de atelierwoning in de Zomerdijkstraat in de Amsterdamse Rivierenbuurt, de brug over de Amstel overstak en terechtkwam op het terrein van de Volkstuinvereniging Amstelglorie wist hij in een flits: ik wil ook zo'n tuin met een houten huisje erop. Op 29 oktober 1971 noteerde Wolkers in zijn dagboek: 'We wandelen in het volkstuincomplex Amstelglorie. Prachtig herfstweer. Gouden oktober, ha ha. Maar al die tuintjes zijn geweldig met al die gele, rooie en okerkleurige gewassen. Soms liggen er achter een raam groene tomaten in de zon. Boompjes met peertjes en appeltjes. Slootjes vol met kroos waarop luchtig gele wilgenblaadjes liggen. Huisjes met kleine galerijtjes, druivenkasjes, kleine Japanse dromen. Reigers in het gras. Japanse eenden lopen rond onze voeten te bedelen.'

Op 22 april 1972 werd Wolkers lid van de volkstuinvereniging Amstelglorie. Eind oktober schreef hij met succes in op perceel 294. 'Het is schitterend op het volkstuincomplex. Bladerloze bomen vol rode appeltjes en bleke violette bossen herfstasters. Een zacht gepiep trekt erdoor van staartmezen. De kleine grijze wezentjes hangen ergens heel

'Het is schitterend op het volkstuincomplex. Bladerloze bomen vol rode appeltjes en bleke violette bossen herfstasters'

De volkstuin van Jan Wolkers in Amstelglorie, in de periode van 1972 tot 1981.

Foto's privéarchief Jan en Karina Wolkers

hoog in de mist aan de twijgen.'

De tuin die Jan en Karina toegewezen kregen ligt op 'het eiland' van Amstelglorie, een door slootjes omgeven deel van het complex. Het eiland ligt ingeklemd tussen twee doorgaande snelwegen. Ook toen al hoorde je er de hele dag het verkeer razen, maar Wolkers kon dat niets schelen. Die luisterde naar de branding van banden op het asfalt en zei: 'Net of je aan zee woont.'

Al snel zou de tuin van Wolkers enorm opvallen tussen de keurig aangeharkte burgertuintjes van de Amsterdamse arbeiders. 'Wat ik op dat luttele stukje grond aan bomen omhoog wist te krijgen verwonderde vriend en vriendin. Nadat ik alle gekke dubbele rozenstruiken, achilleas, afrikaantjes en wat er allemaal nog meer door de verwatenheid van de mens aan afschuwelijks gekweekt is, had gerooid en het parmantige gladgeschoren gazon als een versle-

ten vast tapijt opgerold had en naar de vuilnishoop afgevoerd, wist ik in een paar seizoenen een blok groen te kweken van zeshonderd kubieke meter waar je je met liefdevolle elegantie slechts zijdelings doorheen kon begeven, terwijl je voeten als goede liën pad en kikker moesten trachten te vermijden.'

Vanaf die eerste winter was Wolkers niet te stuiten. Hij bestelde plantenbakken vol bij het tuindersbedrijf van Rietbergen, kocht hele catalogi op van Van Tubergen, 'koninklijke bloembollen- en zaadhandel sinds 1868', reed naar boomkwekers in Boskoop, laadde de achterbak vol bomen die een meter uit zijn Citroën DS staken. Hij liet geen wandeling voorbijgaan om zaden te verzamelen in zijn binnenzak of bosanemonen uit te steken. Alles wat hij vond, roofde of kocht, zette hij in de bakfiets die aan de ingang voor alle leden gereedstond, reed die over de grindpaden naar zijn tuin en plantte alles dicht op elkaar.

Het is niet verwonderlijk dat de buurman van de overkant van het slootje, als die in de zomer het huisje aan het oog onttrokken zag door manskrote bladeren van de berenklauw en metershoge bossen bamboe riep: 'Hé, de Amazone!'

Ook van het opknappen, schilderen en inrichten van het huisje genoot Wolkers met volle teugen. Hij maakte een pergola zodat clematis en hop konden klimmen en omgaf het terras van het huis met een wit, ijzeren hekwerk. In het midden van zijn

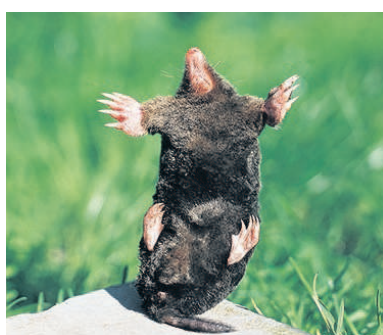

Foto hierboven: Pieter Paul Koster

terras zette hij een gipsen afgietsel van een vrouwelijk naakt van Canova. Bij Monumentenzorg kocht hij zware gootstenen uit 17de-eeuwse grachtenpanden, waarin hele families kool- en pimpelmezen zich kwamen wassen, en oude grafstenen voor zijn tuinpad. 'Ik heb ze voor de zekerheid omgekeerd neergelegd, want je weet maar nooit. Als je die stenen omdraait zie je misschien aan de andere kant je eigen naam erin gebeiteld staan.'

Boven de openslaande deuren van het huisje, omkranst door kamperfoelie, stond in rode plakletters: Het Smolny. De naam van het huisje was een knipoog naar de rode jeugd van Karina: het Smolny was het meisjespensionaat in Sint-Petersburg waar tijdens de oktoberdagen van 1917 de Russische Revolutie werd geboren. Een jaar later, toen de plakletters loslieten, herdoopte Wolkers het huisje in Manderley, de naam van het landhuis uit Daphne du Mauriers gothic novel *Rebecca*, die begint met de zin: 'Last night I dreamt I went to Manderley again.'

Binnen schilderde hij de betonnen vloer vergeet-me-nietjesblauw en zette daar een smetteloos witte tafel op. Hij hing foto's aan de muur van Johnny Weissmuller, 'Tarzan', en de actrice Rita Hayworth 'met haar jeugdliefdegezicht'. In het zijkamer-tje, waar felgekleurde tule voor het raam was gespannen, stond een tweepersoonsbed en een halve tafeltennis-

Wolkers bleef genieten en determineren – als Jac. P. Thijsse on speed. Als het niet geschreven was, dan was het niet gezien

Chris Oostdam (62), rechter in Assen, schrijft elke woensdag over haar leven sinds ze terminaal longkankerpatiënt is.

Mijn laatste tijd

COLUMN CHRIS OOSTDAM

Blamage

Wat betekent het voor je inkomen als je terminaal ziek bent? Een antwoord vinden blijkt niet gemakkelijk.

Illustratie **Nouch**

Behalve allerlei emotionele en sociale gevolgen van mijn ziekte, begin ik me langzamerhand ook af te vragen wat een en ander op financieel gebied te betekenen heeft.

Ik begin maar eens met internet. Ik ben een tijd bestuursrechter geweest, maar de regelgeving is op een aantal punten inmiddels veranderd en het is toch best lastig om uit te vogelen wat al die informatie voor mijn persoonlijke situatie betekent, zelfs voor een slimme, hoogopgeleide meid die niet geheel onbekend is met de materie.

Ik vraag een gesprek aan met een medewerker van de afdeling Personeel & Organisatie (P&O). Ik heb haar naam gekregen van de bedrijfsarts als degene die mijn vragen op dat terrein zou kunnen beantwoorden. Ik mail haar om een afspraak te maken, en vermeld daarbij waarom ik graag een gesprek met haar wil hebben. Ze reageert snel, wat fijn is, en we maken een afspraak. Ik neem Ronald mee. Die kan goed luisteren en heeft misschien iets meer afstand, waardoor hij ook kritische vragen kan stellen.

Vrijwel het eerste dat deze medewerker ons meldt is dat zij niet de aangewezen persoon is om mijn vragen te beantwoorden. Dat is een collega van haar die nu met vakantie is. Verder zou mijn leidinggevende met mij een gesprek moeten aangaan in het kader van de Wet Poortwachter. Ze lijkt wat verontwaardigd dat dat nog niet gebeurd is. Klein probleempje: mijn huidige leidinggevende houdt er per 1 oktober mee op en het is nog volstrekt onduidelijk wie haar opvolger gaat worden. Los daarvan: bij de Wet Poort-

wachter gaat het om de spanningen die de werkgever heeft verricht ter bevordering van de reïntegratie van de zieke werknemer, niet om de financiële consequenties van het ziek zijn voor de werknemer.

Verder weet de P&O-medewerker nog te melden dat ik nooit meer 100 procent beter zal worden gemeld, omdat ik ongeneeslijk ziek ben; dat mijn inkomen na één jaar terug zal vallen naar 70 procent; dat er een versnelde procedure is voor mensen zonder reïntegratievooruitzichten. En dat er veel informatie is te vinden op internet.

Ik hoor werkelijk niets wat ik niet al wist. En wat ze vertelt is dan ook nog onvolledig en op een aantal punten onjuist. Op zichzelf had ik er wel rekening mee gehouden dat ze niet alle vragen zou kunnen beantwoorden, en dat ze sommige dingen misschien nader zou moeten uitzoeken. Maar dit verbijstert me. Ze komt niet verder dan wat algemene opmerkingen, afschuiven naar anderen en verwijzen naar internet. En, wellicht erger, ze doet ook geen enkele moeite te achterhalen wat ik nu eigenlijk wil weten. Waarom is ze dit gesprek aangegaan?

Wat een genante vertoning! Er ligt een scherpe opmerking op het puntje van mijn tong. Maar dan zie ik dat ze rode vlekken in haar hals heeft. Kennelijk voelt ze zich zelf ook erg ongemakkelijk over dit 'gesprek'. Ik slik mijn opmerking daarom maar in, bedank haar vriendelijk, en we verstreken. Ik moet maar eens op zoek naar iemand met verstand van zaken die mij wél kan vertellen wat mij te wachten staat.

tafel waarop hij zijn Olivetti kon zetten. Tegen de gehele achterwand van het woonkamertje bevestigde Wolkers spiegels, zodat zijn tuin zich verdubbelde én hij twee Karina's had als zij naakt over het gras trippelde.

"s Zomers zit ik verscholen achter dikke vijgenbladeren, dat moet ook wel voor een schaamteloos schrijver als ik.' Hij draaide rollen faxpapier in de wagen van zijn schrijfmachine om maar door, door en door te kunnen werken. In de kleine tien jaar dat hij de tuin had, schreef hij er grote gedeelten van zijn Indische romans *De walgvoegel* en *De kus*. In zijn verbeelding was het volkstuintencomplex dan veranderd in een kampong.

Het buitenleven had inderdaad een weldadige invloed op Jan en Karina. Zij leefden als Adam en Eva in de Hof van Eden. Ze namen schildpadpoes Voske mee naar de tuin en tassen vol met het heerlijkste eten en drinken. In de moestuin verbouwden ze prei, rabarber, tuinbonen, wortelen, tomaten, sla, ijskegelradijs, Venlose nietplekkers – een soort augurken – en zelfs postelein waar een weeshuis dagelijks van had kunnen eten. Op het gasstelletje ging Wolkers rustig een exquisite tong van tientallen guldens staan bakken. Of hij serveerde een complete rijstafel met gemarineerde speklapjes.

'Je merkt, we leven hier gezellig', schreef Wolkers in een brief aan zijn zoon Jeroen, toen 20, van dinsdag 7 augustus 1973, de eerste zomer. 'We werken in de tuin, ik schrijf, Karina kijkt mijn werk na en studeert wat, 's avonds drinken we een whisky met een stukje ijs. Zo is het leven hier in de vrije natuur, die al met lijsterbessen en mistige ochtenden vol parelende spinnenwebben en bedauwde planten, naar de herfst gaat. Maar is daarom, jonge vriend, het kerstfeest niet zo mooi en zinvol omdat dan de zon, de hele cyclus, het nieuwe begin, de wisseling der seizoenen en alles wat ons hart beroert en wat ons luideels doet zeggen op zo'n aromatische herfstdag, ja, ja, het gaat allemaal voorbij en komt allemaal terug.'

Het leven op de tuin was niet genoeg, het moest ook benoemd worden. Over geen ander onderwerp schreef Jan Wolkers in de jaren zeventig zoveel als over zijn volkstuin. Hij bleef maar genieten en determineren – als Jac. P. Thijsse *on speed*. Als het niet geschreven was, dan was het niet gezien. Al die observaties en ervaringen op zijn volkstuin zijn nu geoogst in de vuistdikke bundel *Amstelglorie*.

In het najaar van 1980 werd Karina zwanger en besloten ze op Texel te gaan wonen. Hoe graag Wolkers dat ook wilde, hij huiverde bij de gedachte afscheid te moeten nemen van zijn volkstuin. Hij besloot daarom elke plantje, elke struik en elke boom uit te graven, in de auto te laden, naar de boot te rijden en in zijn nieuwe tuin op Texel te planten. Na het laatste transport, in maart 1981, restte van de volkstuin op Amstelglorie niet meer dan doorwoelde modder vol kuilen met water en slijk. 'Een huiiveringwekkend stukje Verdun, alsof er op die troosteloze kale driehonderd vierkante meter in loopgraven en schuttersputjes verbeten tot de laatste man gevochten was.'

Hij is er nooit meer terug geweest.

Onno Blom: *Amstelglorie. De volkstuin van Jan Wolkers*. 432 p., € 27,50.

LOGEERPLEK

Wolkers' tuin is opnieuw aangelegd en het huisje is gerestaureerd. Nu logeren er schrijvers.

In het afgelopen jaar is – onder de inmiddels afgewende dreiging dat Amstelglorie door de gemeente Amsterdam zou worden onteigend als

bouwgrond – de volkstuin van Jan Wolkers in oude luister hersteld. Op basis van historische foto's en aanwijzingen van zijn weduwe Karina is het huisje gerestaureerd, inclusief vergeet-me-nietjesblauwe vloer en spiegelwand. In de tuin zijn zo veel mogelijk dezelfde planten gepoot.

Zelfs de moestuin staat weer vol sla, worteltjes en bonen. Vanaf deze zomer kunnen gastschrijvers in het tuinhuisje logeren om aan een boek te werken. Rob van Essen, Anne Vegter, Roos van Rijswijk en Maartje Wortel waren enkele van de eerste nieuwe bewoners.